

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՄԵՆՈՒՄ ԿԻՐԵԿԻ ԵՒ ՀԻՆԴԱՆՔԻՈՒ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 ռուբլի, 1/2 տարեկանը — 1 ռ. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ՍՈՍՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին „ „ —10 „

Հասցէն՝ Шуша, Редакция газеты „Пайлак“. Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal „Phailak“.

ԲԱՅԻԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

„ՓԱՅԼԱԿ“

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր լոյս է տեսնում առ այժմ շաբաթական երկու անգամ

Բաժանորդագրին է. տարեկան 3 ռ. կէս տարեկան—1 ռ. 50 կ. ամսական —35 կ.

ՍՈՍՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Մեր Հասցէն՝ Шуша, редакциі газеты „ПАЙЛАКЪ“, ԱՊՍՈՒԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԶԷ ԸՆԴՈՒՆԻՒԹԻՒՄ

ԿԱՄԻՏԵ ՈՅԺ Է ՀԱՐԿԱՒՈՐ

Հայի յոյսերն ու ազգային տենչերը միշտ արեան գետերի մէջ են ծնւել, հառաչանքների արձագանքներումն են անունդ ստացել:

Այսպէս է միշտ: Երբ անկողնին գաժւած հիւանդը կեանքի ու մահւան օրհասական կռիւն է մղում, ապրելու, բնական գոյութեան իմպուլսներն աւելի մեծ թափով են նրան գերում: Կարծես նոյն այդ պատմութիւնն է կատարւում թիւրքահայ ժողովրդի կեանքում. մի գոյութիւն, որ դարեր շարունակ կեանքի ու մահւան մէջ է երերւել և ապրել է անսպառ յոյսերով իւր արիւնալի հասարակական տարեգրութեան ամբողջ ընթացքում:

Սակայն քիչ է՝ յոյսն ունենալ, բաւական չէ տենչերով ապրել ու ցանկանալ: Եթէ ճիշտ է, որ մարդիկ իրենք են կառուցանում սեփական բաղդը կամ գոնէ մասնակցում ներգործական կերպով նրա կառուցմանը, այն ատեն թիւրքահայն էլ կարող է աւելի լաւ օրերի հասնել: Հայի պատմութեան մէջ շատ են եղել այդպիսի սև օրեր, դժոխային պայմաններ: Սակայն նա կարողացել է իւր ժամանակին թօթափել իրենից այդ ամենն և ընդունակ է հանդիսացել կռիւ-կռիւի իւր բաղդն ամենագոյն պայմաններում, օլհասական հարձակների ներքոյ... Երբ նա իւր կամքի կորույն է արտայայտել, իւր աննկուն բնաւորութիւնը ցոյց տւել:

Մարդկութեան թէ ստրկացումն և թէ աղատագրումն ստեղծւել է ու կատարւել հանապաղ. արտացոլող կամքի բովանդակ գուժարով: Հոգով ամուր բռնած ունէր orbis terrorum—տիեզերքը, շնորհիւ իւր թագաւորող կամքի: Թուլացաւ, ընկաւ այդ կամքը. ընկաւ

և Հոգով, չնայած որ տակաւին բազմաթիւ էին, ամրակու՜նրա լեզուները: Ի՞նչ է այսօրւայ Գերմանիայի կուլտուրան, եթէ ոչ իւր ազգային կամքի մարգու՜մն, մշակումն: Զուր չէ նրա հրամանատարներից մէկը՝ յոխորտացող Գինգերը: Կարծես, թէ նա կը յաղթի ներկայ պատերազմում, ում նեարդերն աւելի զիմացկուն կը լինեն, ում ներւերն աւելի պինդ: Եւ ուստի ժողովրդը ապացուցեց, որ իւր կուլտ զաւակների նեարդերն աւելի ամուր եղան, որ ուստի ժողովուրդն աւելի մեծ կամք ցոյց տւեց, քան կարծում էին նրա թշնամիները, որոնք այդ թիւր կարծիքի վրայ էին հիմնում իրենց ապագայ յաղթանակի հաւաստիացումները:

Ահա այդ կամքը, այդ ամուր նիարդերն են այժմ հարկաւոր հայութեանը, թիւրքահայ ժողովրդին որ նա ընդունակ լինի ներկայ արիւնստ ճգնաժամում իւր բաղդը կառուցանելու: Նրա յաջողութիւնն այդ օրհասական պայքարում թագնւած է իր կամքի յաջողութեան մէջ: Այդ ամուր կամքի զգացումն, անյողող բնաւորութեան գիտակցութիւնն է կարող նրան կեանք տալ և ուղղել սառն, հաստատուն քայլերը դէպ այն նպատակը, որ դարեւոր արիւնալի պատմութեան էջերն են արձանագրել:

ՂԱՐԱՐԱՆԻ ԹԵՄԻ ՀԱՅՈՑ ԾԽԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ ՎԻՃԱԿԸ

Դեռ ոչ մի ժամանակ ժողովրդի կրթական գործը Ղարաբաղի թեմում այնքան խառնաշփոթ և վայրկերոյ դժուրութեանը մէջ չէ եղել, որքան վերջի երեք տարին, բայց թէ ինչ վիճակում է գտնւում ներկայումս, ինչ սոսկալի ձևով է առաջ տարւում, դա կարող է միանգամայն յուսահատեցնել ամեն մի գիտակից մարդու, եթէ նա գիտէ զը-

նահատել ժամանակի անհրաժեշտ պահանջները և ժողովրդի կրթութեան գործը: Դժբախտաբար պիտի ասել, որ այդ գիտակցութիւնը պակասում է մեզ, մենք մեծամասամբ բաւականա՜նում ենք բարի ցանկութիւններով, առանց որևէ կերպ նպաստելու գործին, առանց հարթելու այն խոչնդոտները, որոնք եկել զիջել են մեր առաջ և թոյլ չեն տալիս ուսման լոյսը սփռելու: Հարբաշ ժողովրդի մատող սերունդի մէջ, իսկ հայ ժողովուրդը համբերատար է, նա լսել գիտէ, եթէ երբ և իցէ նա ձայն է բարձրացում, դա էլ էլ այնքան թոյլ ու նւազ, որ տեղ չէ հասնում, նորան լսող չի լինում:

Այդ է պատճառը, որ բախտախնդիր մարդիկ խաղում են ժողովրդի վիճակի հետ, ինչպէս իրանք են ցանկանում, ժողովրդի՝ անունից են ճառում, առանց ճանաչելու նրան, առանց նորա հոգեկան պահանջներին զոհացում տալու: Ռուսաստանի հայ թեմերից կրթական գործի տեսակէտից ամենալիցիտ տեղը Ղարաբաղի թեմն է բռնում. անկասկած կարելի է ասել, որ Ատրպատականի թեմից էլ անցել է իւր յետադիմութեամբ: Ամենապիտանը չարիքն այս մոռացած թեմի, անշուշտ, պիտի համարել թեմական խորհրդի բացակայութիւնը. մինչպէս վրաստանի և Իմերէթի, Երևանի ու Շամախու թեմերում շնորհիւ թեմական խորհրդների գաղութների թիւը տարեցտարի զգալի չափով աւելանում է՝ զարոցական գործը կանոնաւորում ու հաստատուն հիմքերի վրայ է դրւում, գումարում են ուսուցչական մասնաւոր ժողովներ, քննութեան են առնում դաստիարակչական ու ուսումնական խնդիրներ, Ղարաբաղի դժբախտ թեմի զարոցները տարեցտարի նւազում, ուսուցիչները ուսումնական տարւայ ընթացքում թափառում են տեղից տեղ, իրանք էլ չգիտեն, թէ ուր կամ ում գիմեն, որ իրանց ցաւերին մի դարման անող լինի: Եւ այդ տարտամ, անկայուն դրութիւնը նոր չէ, որ ստեղծւել է, այլ մօտ 3-4 տարի է, որ անդարձ կերպով շարունակւում է և ոչ ոք չգիտէ, թէ երբ պիտի վերջանայ: Ուրիշ թեմերում չեն բաւականանում մինչև իսկ մէկ թեմական տեսչով, հրաւիրում են երկուսին, որպէս զի հնարաւոր լինի լուրջ հսկողութիւն ունենալ և որոշ դրական արդիւնքի հասնել, զարոցների թիւն աւելացնել, փորձւած ու գործին ներւած ուսուցիչներ ունենալ և կանոնաւոր ծրագրով անցնել զարոցական առարկաները. առանձին ուղղորութիւն են դարձնում թեմական տեսչների պատրաստութեան և փորձառութեան, մի խօսքով գործն առաջ է տարւում որոշ գիտակցութեամբ և հեռատեսութեամբ: Թեմում ամեն ինչ հսկառակ ուղղութեամբ է տարւում, կամ աւելի ճիշտ կը լինի ասել, ամեն բան բախտի կամքին է յանձնւած: Վերջին երկու տարիներում թեմական խորհրդի բացակայութեան պատճառով թեմիս ժամ. կառավարչի հրաւերով նշանակւում են երկու ձեռնարանական անձանց

թեմ. տեսչի պաշտօնում, երկուսն էլ, իբրև տեսուչ միանգամայն անհամապատասխան իրենց կոչման և այդպիսի պատասխանատու պաշտօնի. այդ է պատճառը, որ դոցանից և ոչ մէկը մի տարուց աւելի չկարողացաւ պաշտօնավարել: Դոցա միտեան վերջանում էր նորանով միայն, որ ցուցակ էին պատրաստում, թէ քանի՞ դպրոց գոյութիւն ունի, քանի՞ աշակերտ կայ, մի խօսքով արտաքին ձևականութեամբ:

(Կը շարունակւի):

ԱՐՁԱԳԱՆՔՆԵՐ

ԱՒԵՐԱԿՆԵՐԸ

Երբ Շուշի է մտնում ճանապարհորդը, հենց քաղաքի շէմքում «բարի գալուստ» են նրան մաղթում՝ փողոց-փողոց ցցւած, մի ամբողջ թաղամաս փրւած մոռալ աւերակներ:

Աւերակներ, որոնք ամբողջ տասը տարի է, ինչ իրենց անկելի բացւածքներով, վանող գորշ բեկորներով՝ լուս վկաներ են մօտիկ անցեալի և այժմեան իրականութեան:

Դոքա այն աւերակները չեն, որ երբեմն լուսնկայ գիշերին ֆօսֆօրային շողիւրով են ողողւում և կախարդիչ հմայքով մարդուն վեր սլացնում դէպ աւերակներում: Թաղերում, ապրեցնում մի ակնթիւ երազներով, սիրուն յուշերով նախնեաց կեանքի:

Դոքա այն աւերակները չեն, որոնց բեկորները մամուլապատ կանաչ են դառնում, որոնց քարերի արանքներում սողում են գալարող բոյսերն և բընութեան արթնացող ոյժերի հետ քարակոյտերը կարծես կեանք ու շունչ են առնում և բանաստեղծի՝ հայրենեաց երգչի երակայութեան մէջ վերստեղծում են երանաւէտ զգացմունքների մի վիճ աշխարհ:

Վերջապէս դոքա այն աւերակները չեն, որ խորխոր, վերամբարձ բուրգերով սէգ յուշաձաններ են պատմական դարերի, ուր երիտասարդ սերունդն ունի դասեր ուսանելու, ապագայ պատմական կեանքի ուղիներ յարդարելու:

Ո՛չ, սոքա այն աւերակները չեն... Աւերակներ են կապարէ քարերով ծանրացած, յեղծուցիչ յուշերով. մաշո՛ղ, տանջող...

Աւերակներ են տխուր խորհրդանշաններ, ցայտուն սիմբոլներ Շուշու և սուրա հովանու տակ ապրած Ղարաբաղի բովանդակ հայութեան վիճակի:

Ուրաւականներով շարւած վկաներ են, անգունելի մի մի փաստեր հայի կուլտուրական յետաձգանքութեան, քաղաքակրթութեան պայքարում կրած ամօթալի պարտութեան, Ղարաբաղի հայ իրականութեան քայքայման, լքման:

Շուշու մի ծայրին այդ աւերակներն օր ու գիշեր, մտայն ու դառնագին, խոստովանում են, թէ ամեն ինչ իրենց մէջ է արտացոլում, թէ ամեն ինչ իրենց պէս աւերակ է, իրենց նման բեկորների տգեղ կոյտեր...

Յիրաւի. նայեցէք չորս կողմը. ամեն տեղ աւերակներ, անվերջ աւերակներ. Դարաբաղի հայ բնակչութեան մըտաւոր-բարոյական դարգացումը — քարացած:

Կուտուրական հիմնարկութիւնները — վաղուց խմբի աւերակ, որտեղ միայն չարագորշակ բուերն են սկին տալիս: Թեմի եկեղեցական-ծխական գործերն անհոգութեան մատնած...

Դպրոցները թիւում և քաղաքում — դարձեալ աւերակ:

Ազգային ու քաղաքացիական ինքնագիտակցութիւնը — այլապէս:

Տնտեսական-արդիւնաբերական առաջնութիւնը կարկամած...

Այո. Շուշու աւերակները ոչինչ չեն պատմում միջնաբերական. ոչինչ չեն երկում յուսատու:

Նրանց քարանդիւ մթնոլորտում ճնշում են ծանրագին՝ միայն ցլած բեկորները. սարսափ ներշնչում՝ գորշ քարակոյտերը. որոնք անխօս պատգամներ են Շուշու հայ իրականութեան:

Աւերակ, ամեն ինչ աւերակ է...

Նիմանդ

ՀՈՂԻ ՇՈՒՐՁԸ

(1912 թ. դեկտ. 20-ի օրէնքը)

1

Ընդհանրապէս ողջ Անդրկովկասի և մասնաւորապէս Գանձակի նահանգի գիւղացիութեան համար անագին նշանակութիւն ունի այն օրէնքը, որ հրատարակեց 1912 թ. դեկտեմբերի 20-ին: Այդ օրէնքը վերաբերում է կալուածատէրերի, խաների, մէլիքների, բէկերի, աղալարների, միւլքատարների և վանքերի ու եկեղեցիների հողերի վրայ ապրող գիւղացիներին, սակայն նա սկզբունքային նշանակութիւն ունի նաև արքունի հողերի վրայ ապրող գիւղացիների համար, որովհետեւ եթէ նոր օրէնքով մասնաւոր անձերի պատկանող հողերի բնակիչները դառնում են սեփականատէր և հին բնական տասնորդի և տուրքերի փոխարէն սկսում են հատուցանել գանձաբանին փրկանքի վճարներ (ВЫКУПНЫЕ ПЛАТЕЖИ), ապա պիտի սպասել, որ պետութիւնը նոյնպէս կը ցանկանայ սեփականատէր դարձնել արքունի հողերի վրայ ապրող գիւղացիներին և իր հողատիրական իրաւունքի փոխարէն կը պահանջէ փրկանքի վճարներ: Կամենում ենք ասել, որ եթէ մասնաւոր հողատիրոջ (բէկի, մէլիքի և այլն) հողը անցնելով գիւղացուն՝ վերջինս պարտաւորւում է դրա համար փրկանք վճարել, ապա այդ եղանակով պիտի վարէ նաև պետութիւնը, որի արքունի կողմէն հողերի վրայ է ապրում գիւղացիութեան խոշորագոյն մասը: Եթէ դրա հակառակը լինի, ապա դուրս կը գայ, որ գիւղացիների մի մասը հողատէր է դառնում վճարներ տալով մասնաւոր անձանց, իսկ միւս մասը հողը պարզէ և ստանում պետութիւնից: Սա անհրաժեշտ էր դրութիւն կը լինի: 1912 թ. դեկտ. 20-ի օրէնքից յետոյ կառավարութիւնը շտապեց նոր օրինագիծ մտցնել պետական գուման, որով այժմ պետութիւնը իր հողերին տէր էր կանգնում և փրկանքի վճարներ ծրագրում արքունի գիւղացիների համար: Պատերազմը յետ մըղից այդ օրինագծի քննութիւնը: Մենք յետագայում առիթ կ'ունենանք ծանօթացնելու ընթերցողին այդ օրինագծի հետ, իսկ այժմ բացառապէս պիտի զբաղենք 1912 թ. դեկտ. 20-ի օրէնքով, որը ինչպէս նկատել ենք, ահագին նշանակութիւն ունի մեր գիւղացիութեան համար:

2.

Ասացինք, որ 1912 թ. դեկտ. 20-ի օրէնքը վերաբերում է բէկական, մէլիքական և այլն հողերի վրայ ապրող

գիւղացիներին: Արդ՝ ինչ քանակի է այդ կարգի հայ գիւղացիութիւնը: Մենք թերեւ կը բերենք միմիայն Գանձակի նահանգի համար: Այդ թիւը վերաբերում են 1886 թականին և հետեւի պատերէն ունին. Շուշու գաւառում եղել է 67 բէկապատկան (կամ մէլիքապատկան, վանքապատկան և այլն) գիւղ, 5022 ծուխ և 35940 շունչ (երկես), Ջիւղայի գաւառում՝ 18 գ., 1048 ծ., 8166 շունչ, Ջանգեղուրի գաւ. 35 գ., 2819 ծ., 22987 շ.: Ջիւրբայի (այժմ Կարեւագինի) գաւ.՝ 17 գ., 867 ծ., 6522 շ.: Լուխու գաւ.՝ 7 գ., 444 ծ., 2509 շ.: Արէշի գաւ. 7 գ., 501 ծ., 2535 շ.: Գանձակի գաւառում՝ 13 գ., 698 ծ., 5402 շ.: Եւ այսպէս ամբողջ նահանգում*) եղել է 164 հայ բէկապատկան գիւղ, 11399 ծուխ և 84060 երկեսներ: 1886 թականից անցիլ է մօտ երեսուն տարի և հաւանօրէն բէկապատկան հայ գիւղերի բնակչութեան թիւը կրկնապատկել է: Սա նշանակում է որ 1912 թ. դեկտ. 20-ի օրէնքով բէկական կախումից միմիայն Գանձակի նահանգում ազատագրւում են 170 հազար հայ գիւղացիներ: Այս հանգամանքը բարոյական խոշոր արժէք ունի մեզ համար: Ծանր բան է կախեալ վիճակի մէջ լինելը: Ծանր բան է զգալ, որ մէկին պարտական ես, որ նրան պիտի սիրաշահես, որ վատակիցդ նա բաժին ունի պահանջիլու, որ այդ մէկի առաջ պիտի խոնարհես և այլն: Այս դրութիւնը չի կարող դատարարել իր արժանապատուութիւնը հակադրող քաղաքացի, իսկ այնտեղ, ուր անհատական արժանապատուութեան մասին աղօտ հասկացողութիւն գոյութիւն ունի, անգոր են հանդիսանում հասարակական և քաղաքական բարձր գաղափարները: Բէկերից կախեալ լինելը կաշկանդում էր մեր գիւղացիութեան ձեռներեցութիւնը նաև գուտ տնտեսական ասպարէզում: Դիւղացին իր հողի կատարեալ տէրը չէր. նա ներքին մղում չէր զգում արդիւնաւէտ դարձնելու իր հողաբաժինը, քանի որ դրա համար նա իր գրպանից պիտի ծախսեր անէր, իսկ եկամուտը բաժանէր կալուածատիրոջ հետ: Եւ ձով է մեր դարում այն միամիտը, որ վատնէ իր միջոցները, իր բանւորական ոյժը, թէ մի երկրորդը, որ ոչ մի բանով չի մասնակցում գործին՝ գայ և տիրանայ պատրաստի արդիւնքին: Կրկնում ենք, բէկերից կախեալ լինելը մի հանգամանք էր, որ կաշկանդում էր գիւղացիութեան տնտեսական ձեռներեցութիւնը: Այդ կախումը վերանում է 1912 թ. դեկտ. 20-ի օրէնքով: Դիւմենք օրէնքի էութեան պարզաբանման: Տեսնենք բարոյականից բացի ինչ է նա տալիս գիւղացիներին և ինչ պարտաւորութիւններ է բարդում նրանց վրայ:

3

1913 թ. յունւարի 1-ից, այսպէս է ասած 1912 թ. դեկտ. 20-ի օրէնքում, վերանում է այն ժամանակաւոր-կախեալ և ժամանակաւոր-պարտադիր վիճակը, որ գոյութիւն ունի Թիֆլիսի և Գուրբայի նահանգների կալուածատէրերի, Երևանի, Գանձակի, Բազի և Թիֆլիսի նահանգների բարձր և ոչ բարձր դասերին պատկանող հողատէրերի և գիւղացիութեան մէջ, ըստ որում գիւղացիները այդ ժամանակից դադարում են բնական տուրքեր վճարել հողատէրերին, այլ հատուցանում են դանձարանին փրկանքի վճարներ և դաւում են սեփականատէր-գիւղացիների և շինականների շարքում: 0-*) Գանձակի նահանգի Դաղախի գաւառում հայ բէկապատկան գիւղերը չեն եղել: Այդ գաւառի հայ գիւղացիները իրենց որոշ ծառայութիւնների համար 1837 թ. Կայսեր Նիկոլայ I-ի առաջին կարգադրութեամբ միանգամայն ազազրէլ են ազալանքի կախումից:

բէնքը տարածւում է ուղղափառ և հայրուստւորչական եկեղեցու ու էջմիածնի վանքի կալուածներում ապրող գիւղացիների վրայ: Փրկագործման է ենթարկւում (ВЫКУПУ ПОДЛЕЖИТЬ) այն հողը, որ իր սահմաններով ցոյց է տրւած կանոնադրերի (УСТАВНАЯ ГРАМОТЫ) կամ սրանց լրացումների մէջ: Եթէ այդ կանոնադրերի մէջ չեն ցոյց տրւած հողի սահմանները կամ թէ յիշեալ սահմանները չեն համապատասխանում փաստական տիրութեան, ապա փրկագործող հողի սահմանները որոշւում են իսկական, մշտական (ոչ կապալային) հողաբաժնի համեմատ: Եթէ գիւղացիները իրենց հողաբաժնի կամ մի քանի արդիւնատեղիների համար կալուածատէրերին տուրք են վճարում դրամով և այդ մասին որոշում է կայացած կանոնադրի կազման ժամանակ, ապա այդ հողաբաժնի կամ արդիւնատեղիների փրկագործման արժէքը որոշւում է վերաբերող տուրքի կապիտալիզացիայից վեց տոկոսով, այսինքն տուրքի քանակը բազմապատկւում է տասնեց և երկու երրորդականի (16²/₃) վրայ: Եթէ գիւղացիները կանոնադրերի համաձայն բնական բերքերով են հատուցանում հասոյթը (մեզ մօտ այդ հասոյթը կոչւում է տասանորդ, բահրա կամ մալջիւս — Գ. Ա.) և եթէ անգամ յետագայում այդ հասոյթը փոխարինւած է դրամական տուրքի, ապա փրկագործման գումարը հաշււում է ամեն կարգի արդիւնատեղիների (УГОДЬЯ) դիսետինները բազմապատկելով այս օրէնքին կցած փրկագործման գների վրայ (գների չափի մասին մեր խօսքը կը լինի յետագայում — Գ. Ա.): Փրկագործման գումարի ստոյգ հաշւարուութեան համար երկու կողմերի կամ մի կողմի պահանջմամբ երկրաչափման է ենթարկւում փրկագործող հողաբաժինը, որի ծախքերը առաջին դէպքում հաւասարապէս բարդւում է երկու կողմերի (այսինքն կալուածատիրոջ և գիւղացիների — Գ. Ա.) վրայ, իսկ երկրորդ դէպքում պահանջ առաջադրած կողմի: Առանց որեւէ վարձատրութեան կալուածատիրոջ՝ գիւղացիներին են անցնում, սեփականութեան իրաւունքով, այն արդիւնատեղիները, որոնց դիմաց օրէնքի մէջ հասոյթ չէ որոշւած և զոքա են. 1. տնտեսողներ՝ ա) բոլոր բարձր դասին չպատկանող հողատէրերի, որոնք հայթուրեական գաւառների բէկական ու մէլիքական ծաղում ունեցող դասին չեն պատկանում կամ պահեական չեն. Գ. Ա.), բ. Երևանի նահանգի և Բազի նահանգի, Դուբայի գաւառի բէկական կալուածներում և ապա գ) Գանձակի Բազի և Թիֆլիսի նահանգների խանական, բէկական, աղալարական և մէլիքական կալուածներում՝ եթէ շինութիւնները կառուցւած են անյարմար հողերի վրայ և յօգուտ կալուածատիրոջ, դիսետինի հարկ չի առնւում այդ հողերից: 2. Բոլոր աշակերտը, որոնք բարձր դասին չպատկանող հողատէրերի կալուածներում առնւած են շինական շրջանում (այսինքն տների առաջ

կամ գիւղամիջում — Գ. Ա.): 3. Այդ կարգի կալուածներում գտնող այն աշակերտը, որոնք տնկած են դաշտերում 1879 թ. հոկտեմբերի 18-ից առաջ: Ապա առանց վարձատրութեան գիւղացիներին են անցնում նրանց հողաբաժնիների արանքում գտնւած վար ու ցանքի և խոտանարքի համար անպէտք հանդիսացող աւազոտ տեղերը, ճահիճները, քարքարոտ և կաւոտ խորտոնները և նման վայրեր, եթէ դրանք չեն օգտագործւում կալուածատիրոջ տնտեսութեան կողմից և եթէ դրանց մասին կանոնադրերի մէջ յատուկ համաձայնութիւն չկայ կալուածատիրոջ և գիւղացիների մէջ: Առանց վարձատրութեան գիւղացիներին են անցնում նաև փողոցները և ճանապարհները: Այն ճանապարհները, որոնք ընկնում են հողատիրոջ կալուածով և որոնցով գիւղական նախիրը անց ու դարձ ունի դէպի ջուր՝ փրկագործման չեն ենթարկւում և այսուհետեւ էլ մնում են ազատ անցուղարձի համար: Բոլոր կալուածներում ջրից օգտւելու կարգը մնում է անխախտ, եթէ անգամ ջուրը քահրիզի է և քանական ճանապարհով չի հոսում կալուածի սահմաններից դուրս: Շինականների մինչև օրս եղած իրաւունքը արօտատեղիներ ունենալ հողատէրերի կալուածներում կամ ազատ ել ու մուտք նրանց անտառները (право въезда) մնում է հին կարգով, մինչև այդ մասին կը հրատարակի առաջին կանոն: Կալուածատէրերը գիւղացիներին անցնող հողերի դիմաց պետական գանձարանից ստանում են վարձատրութիւն: Գրամով: Հողերի գնահատութիւնը պիտի կատարէ հաշտարար միջնորդը իր ատեանը հրաւիրելով գիւղացիների ներկայացուցիչներին և կալուածատիրոջը: Կողմերի հրաժարումը մասնակցել գնահատման գործին՝ չի կանգնեցնում փրկագործման ընթացքը և հաշտարար միջնորդը արտօնում է մեն-մենակ վարել գնահատումը: Վերջացնելով գնահատումը՝ հաշտարար միջնորդը իր հաշիւների ստուգման համար գործը ուղարկում է հարկային տեսչին, որը իր հերթին ստուգելով հաշիւները առարկութիւններով կամ պարզ հաստատումով գործը վերագործնում է նորից հաշտարար միջնորդին: Այս նախնական գործողութիւններից յետոյ գործը ուղարկւում է նահանգական ատեանին: Եթէ այստեղ նա վերջնական հաստատութիւն է դնում, ապա այդ մասին հաղորդւում է արքունի պալատին, որից և այնուհետեւ կախւած է վարձատրութեան վճարումը: Մինչև փրկագործման հետ կապւած գործողութիւնների վերջացումը՝ կալուածատէրերը սկսած 1913 թ. յունուարից ստանում են սպասուող վարձատրութեան դիմաց չորս և կէս տոկոս նպաստ: Կալուածատէրերի վարձատրութեան գումարը համարւում է պարտք գիւղացիների վրայ, որը նրանք տուկոսներով հանդերձ պիտի տարեցտարի վճարեն գանձարանին: Այդ պարտքի վճարումը նրանք կարող են համաձայնել կատարելու 56 կամ 42 կամ 28 տարիների ընթացքում: Առանձին դէպքում բացի փրկանքի մայր գումարից տարեկան վճարելիք մասից պիտի հատուցանեն նաև չորս և կէս տոկոս, երկրորդ դէպքում՝ հինգ տոկոս, իսկ երրորդ դէպքում՝ վեց տոկոս: Փրկանքի տարեկան վճարը չի կարելի աւելացնել, սակայն գիւղացիները յօժարակամ վարող են աւելին մտցնել գանձարան, քան պահանջւում է: Դրանով նրանք թիթեացած կը լինին իրենց վրայ հաշտող պարտքը: Ահա և նոր օրէնքների բովանդակութիւնը: Գ. Ա. — Դ.

(Կը շարունակւի)

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՐԴԱԿԱՆ ՏՊԱՆՈՐՈՒ-
ԹԻԻՆՆԵՐ

III

Կէս օրւայ ժամին հասանք Կարեա-
զին Կարծում էի Կարեազինը առաջ-
ւանից բաւականին կերպարանափոխ-
ւած կը լինի դէպի լաւը, սակայն որ-
քան մեծ եղաւ կարմանքս, երբ տեսայ
միեւնոյնն է՝ ինչ որ տեսել եմ սրանից
12 տարի առաջ. ոչ մի յառաջա-
դիմութիւն չէ եղել:

Կարեազինի հողը կառավարութեան
կողմից տրւած է մօլօկաններին, որոնք
կապալով տալիս են թուրքերին և հա-
յերին: Ընդող մեծամասնութիւնը այս-
տեղ կազմում են թուրքերը, որոնց
ձեռքումն է գտնուում գրեթէ ամբողջ
առևտուրը: Մօլօկանները պարագլու
են գլխավորապէս գիւղատնտեսու-
թեամբ, իսկ հայերը, որ չնչին փոքրա-
մասնութիւն են կազմում, պարագլու
են մասամբ առևտրով և արհեստով:
Մեր այստեղ հասած օրը շուկայի օր
էր՝ չորեքշաբթի: Մեծ հրապարակը,
լցւել էր շրջակայ գիւղերից եկած հայ
ոռու և թուրք գիւղացիներով. որը ոչ-
խար, եղ և գոմէշ, որը պանիր, խզ
և բուրդ էր բերել ծախելու:

Սակայն չնայած ամեն ինչ առատ
էր երևում, բայց ընդհանրապէս ամեն
ինչ թանկ և անմատչելի գնով էին ծա-
խում: Դրա պատճառը այն է, որ շու-
կայ եկող հայ գիւղացիներն այնքան
ազանաբար էին վրայ հասնում մի որև
է բան գնելու, որ ծախողը կրկնակի
գին էր պահանջում: Այսպէս՝ օրինակ՝
անցնել շաբթի, որ բրդի փութը 3ր-
20 կոպ. աղաշնիւս են եղել, թէ ծա-
խին, այս շաբաթ ամեն տեղից այն-
քան հայեր են վրայ հասել, որ գինը
բարձրացրել են մինչև 5 ռուբ. Այս-
պէս և կենսական մթերքները, եւ շատ
իրաւացի էին նրկատուում հենց իրանք
թուրքերը՝ թէ ծածկն ինչ թանկաց-
նողը հայերն են: Եւ դուրս է գալիս,
որ հայ սպառողը տուժում է ամեն
ինչ թանկ գնով առնելով՝ չնորհիւ իր
անխոնհմութեան:

IV

Գալով Կարեազինի հասարակական
կիսանքին, պէտք է ասել, որ կատա-
րեալ անկենդանութիւն է տիրում. մի-
այն շուկայ օրերն է փոքր ի շատէ-
շարժում լինում: Զրնայած գաւառի կեն-
տրոնն է, ուր ապրում են կառավա-
րութեան պաշտօնեաները, բայց և այն-
պէս գաւառական խուլ անկիւնի տա-
ւորութիւն է թողնում, գուրկ որևէ
գրաւչութիւնից:

Ինչպէս ասացին, այժմեան Կարեա-
զինի արևմտեան կողմում, որ մի ըն-
դարձակ դաշտավայր տեղ է, մտադրու-
թիւն կայ քաղաք հիմնելու, որի պա-
նը արդէն կազմւած է: Այդ հողամա-
սում էլ վերջերս կառուցել են գաւա-
ռական վարչութեան գիւղատնտեսը:
Զմոռանանք ասել, որ Կարեազինում
կան միջնադարեան երկրասեան զըպ-
րոց, փոստ-հեռագրական բաժանմունք
և գիւղական հիւանդանոց:

Մասնաւորապէս հայերը, ինչպէս
նկատուում է, ոչնչով չեն արտայայ-
տուում իրանց ազգայնութեան նկատ-
մամբ: Ասենք եկեղեցի չունենալու
կամ դպրոց չպահելու հանգամանքը
կարող են վերադրել իրանց թուական
նւազութեան, սակայն ինչով կարողա-
րացնեն իրանց սառն անտարբերու-
թիւնը և այն դատապարտելի ապա-
տիան, որ ցոյց են տալիս մեր թշուառ-
կան փախստականների թիւը կարիքնե-
րի հանդէպ: Ներկի է արդեօք, որ
ամբողջ Կարեազինում ապրող վաճա-
ռական, արհեստաւոր և բանուոր հայե-
րը, որոնց թիւը միջին հաշուով 50 կը
լինի, մեր ազգային աղէտների հան-
դէպ լուրջ ու մտնջ մնան և միայն բա-
ղականանան չարչիական ձևով հաւա-

քած 6 ռուբլով, որը՝ ինչպէս ասացին՝
ուղարկել են հայ փախստականների
օգտին:

Ա. Ասլանեան.

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԵՏԵՐԱՋՄԸ

«Հորիզոնին» հեռագրում են Բուքրէ-
շից մայիսի 1-ին. — Պոլսում տեղի են
ունենում դաշնակցականների ձերբա-
կալութիւններ: Մշում և դաշտում ընդ-
հարուստներ հայերի և քրդերի միջև:
Հայերը ստիպւած են բարձրանալ լեռ-
ները: Սասունում ընդհարումներ զօր-
քերի և հայերի մէջ: Սասունցիք հե-
րոսաբար դիմադրում են: Մուշի շրջա-
նում հաւաքւած են շատ զօրքեր: Հա-
յերը զգում են գէնքի պակասութիւն:
Վանում ընդհարումներ հայերի և
զօրքերի մէջ: Վասպուրականի լեռնա-
յին շրջանի հայերը յաջողութեամբ
կռուում են զօրքերի և քրդերի դէմ:
Վանում մեծ կարիք է պահուում փամ-
փուշտի: Թիւրք կառավարութեան հետ
բոլոր յարաբերութիւնները խզւած են:

— «Рус. Об.»-ն հաղորդում է հաս-
տատաւորներին, որ Վանի ապրա-
տամբութիւնը տարածւել է ողջ Հա-
յաստանում:

— Հայկ. Բիւրօն Արմաւիրից ստա-
ցել է 15,000 ռուբլի յօդուտ կամաւոր-
ների:

— Թիֆլիսի Քաղաքագլուխ Ա. Պա-
տիսեանը յօդուտ հայ փախստական-
ների իրկուսակուց ստացել է 1000 ռ.:
— Մոսկուայի Հայկական կոմիտէն
կազմակերպել և կովկաս է ուղարկել
երկու բժշկա-անդական խմբակ: Իւ-
րաքանչիւր խմբակ կարող է հոգալ
օրական 1000 մարդու ուտելիք և բժշ-
կական օգնութիւն հասցնել իր գործու-
նէութեան շրջանի բոլոր հիւանդներին:

— Պաքիստանի տրւած է իրենց
գործունէութեան համար բոլոր անհրա-
ժեշտ իրերը և ամսական 5000 ռ. ուտե-
լիղէն և այլ անհրաժեշտ իրեր գնելու
համար: Պաքիստան արդէն մեկնել են նշա-
նակւած վայրերը:

— Նոր կազմակերպւած հայ ինժե-
ներների միութիւնը էջմիածնի հիւան-
դանոցի համար Մոսկուայում կազմա-
կերպում է և շուտով պատրաստ կը
լինի լրիւ կահաւորւած անդամա-
տական կաբինետ: Միութեան Մոսկ-
ուայի բաժանմունքը այդ նպատակով
ստացել է 2,000 ռ.: Կաբինետը կու-
ղարկուի մայիսի սկիզբներին:

К. Շև.-ի թղթակից գրում է.

— Վանից հաղորդում են, ու հայերը
գետ և շարունակում են դիմանալ քա-
ղաքում. նրանք գրաւելով Վանայ լճի
հարաւային գաւառները Քիւսառ, Մոքս
և Շատախ, մեծ կորուստներ են պատ-
ճառել իրենց դէմ կռող քրդերին:
Մի քանի կէտերում ապստամբւած հա-
յերը կանոնաւոր զօրքերից մի քանի
թնդանութիւն են խել:

— Պարզում է, որ թիւրքերը, երբ
Արաղան գրաւել են մեր զօրքերը, սրի
են անցկացրել հայերին. 60 հոգի Քօրս-
տանում, 27 հոգի Արծափում, 60-էլիս-
կանում, 30 — Մոստաթում, 130 — Պա-
տիկեղում: Սուրբ Աստուածածնի վան-
քում ամբողջած հայերը 5 օր անդա-
դար կուրկով քիւրդերի հետ, երբ հատ-
նում է իրենց փամփուշտի պաշարը,
սրի են մատնուում քիւրդերի ձեռքով:

— Արաղայից երեան են բերւած
չորս թիւրք գերի սպաներ, որոնցից
մէկն աղգութեամբ գերմանացի է: Սը-
րանք, К. — Շ.-ի տեղեկութեան համե-
մատ, ասում են, որ հայերը Վանում
գիտնափոր անցք էին տարել դէպի միջ-
նաբերդն և աշխատում էին գրաւել
ոսգամթիւրքների պահեստները: Թի-
մարի գաւառի գինւած հայերը, գրա-
ւելով մի քանի առաջատանաւեր, ան-

ցել են իմանապատի կղզին ուր և ամ-
րացել են:

ԼՐԱՏՈՒ

ՀՈՒԺԻ

— Քաղաքս է ժամանել և ստան-
ձնել իւր պաշտօնը Քաղաքային ուսրա-
վայի նորահաստատ անդամը՝ Լեոն
Վարազեանը:

— Քաղաքային ուսրավան պ. քա-
ղաքագլխի առաջադրութեան համա-
ձայն որոշեց, որ այսուհետեւ քաղա-
քային ինքնավարութեան ստորին ծա-
ռայողները, որոնք գտնուում են քաղա-
քային ուսրավայի անդամների անօրի-
նութեան ներքոյ, այսուհետեւ հաստատ-
ւելու և հեռացելու են քաղաքագլխի
իշխանութեամբ ըստ առաջադրութեան
վերոյիշեալ անդամների: Այս որոշումը
չի տարածուում քաղաքային դիւանտան
և հիւանդանոցի ծառայողներին, որոնց
նշանակում է ինքն քաղաքագլուխը:

— Քաղաքային պանծարկղն է ներ-
մուծել հանգուցեալ Թէոդորոս Պաշի-
հանի կտակած գումարից 880 ռուբլի
յօդուտ քաղաքային ժամհարան հի-
ւանդանոցի, որպիսի գումար ներկա-
յացրել է հանգուցեալի այրին:

— Ինչպէս տեղեկանում ենք քաղա-
քային ժամհարան հիւանդանոցին կից
մօտիկ ապագայում բացելու են յա-
տուէկ դասընթացներ գթութեան քոյ-
րեր ու եղբայրներ պատրաստելու հա-
մար:

— Այսօր նշանակւած է քաղաքային
ակումբի անդամների ընդհանուր ժո-
ղովը, ուր գլխավորապէս քննելու է
ապրիլի 18-ի գիշերը ակումբի շէնքում
տեղի ունեցած սկանդալի հարցը:

— Այս ժողովն իբրեւ երկրորդ կայ-
անալու է անդամների ինչ թիւ էլ որ
ներկայ լինի:

— Մեր խմբագրութեան տրամա-
դրութեան ներքոյ թողած բաժանոր-
դագրութիւնների հաշին, որոնց մա-
սին իր ժամանակին հաղորդել էինք
ամեն անգամ թերթում, ձեռնարկ ու-
ղարկում ենք «Փայլակ»ի № 8-ը հետեւով
գիւղական դպրոցներին. 1. Վարազա-
րոյն, 2. Չանախի, 3. Ճարտար-գիւնէ,
4. Պոնուշինակ, 5. Քաղավարդ ներ-
քին, 6. Կղարձէ, 7. Նոր-Շէն:

— «Փայլակ»ի նախորդ համարում
սպրդել էր վերպակ, որ կարեւոր ենք
համարում ողղել. տեղիս բնական
դպրոցաւարանների ցանկում սխալ էին
տպւած. Շանաղարեանի փոխարէն
օլէտք է լինի Շահրապեան, իսկ Հայրա-
պետեան Բաբոն պիտի է լինի Գահօ.

— Պաքիստանի ստացել է Ա.
Ճգնաւորեանից նւէր 3 ռուբլի բաժա-
նորդավճար «Փայլակ»ի մի ամբողջ
տարւայ, որպէսզի ուղարկենք որևէ
գիւղական դպրոցի:

ՂԱՐԱՐԱՂ

Տող գիւղում Գովհանէս Տէր-Աւե-
տիբեան Աթաբեանի աջակցութեամբ
հանգանակեց յօդուտ փախստականնե-
րի. Մեկթեթ Շահրուբեանց — 1 ռ.,
Յարութիւն Շահրուբեանց — 1 ռ., Ալէք-
սան Գասպարեանց — 1 ռ., Մախմուդ
բէկ Մեկթեթ-աւանով — 50 կ., Բրազիմ
Ջահգիրեանց — 20 կ., Իշխան Շախ-
րուբեանց — 50 կ., Հարութիւն Աթա-
բեանց — 1 ռ., Իշխան Տէր-Յարութիւ-
նեանց — 1 ռ., Գամգարէկ Մեկթեանց —
20 կ., Վասիլ Գովհանէսեանց — 20 կ.,
Սարգիս Բարեղեանց — 20 կ., Թեան-
Հայրեանց — 20 կ., Գաբրաման Բայ-
րամ օղլի — 11 կ., Գրիգոր Հակովբեան
— 8 կ., Պողոս Գրիգորեանց — 1 ռ., Յա-
րութիւն Աւանեանց — 10 կ., Արտաշէս
Մուսայէլեանց — 50 կ., Գովհանէս Ա-

թաբեանց վերակ. — 1 ռ., Առուշան
Սահեանց — 50 կ., գումարն է 10 ռ.
20 կ.

Վերոյիշեալ գումարը յանձնւած
է Ղարաբաղի վիճակային կոմիտեու-
րիային:

ԿՈՎԿԱՍ

— Շուլաւերից հաղորդում են Հա-
յոց Գիւղատնտեսական ընկերութեա-
նը, որ ապրիլի 26-ի լոյս 27-ի գիշերը
եղած խիստ սառնամանիքից ցրտ-հար
են եղել Շուլաւերի այգիների 60% —
70% — ը: Անհրաժեշտ է պետական օժան-
գակութիւն, որովհետեւ Շուլաւերի եկա-
մուտի միակ աղբիւրը գինին է, մանա-
ւանդ որ անցեալ տարի էլ վատ բերք
էր ստացել:

— Թիֆլիս քաղաքի լիազօրը, որ
գնացել է Բօստով Դ./վ. ալիւրի գնաց-
քին ուղեկցելու, հեռագրել է քաղ. վար-
չութեան, որ իրան վազօններ չեն տա-
լիս ալիւրի համար: Այդ աղբիւրով քաղ.
վարչութիւնը դիմեց Թիֆլիսի նահան-
գապետին, որը իր հերթին յայտնեց,
թէ գլխավորական հաղորդակցութիւն-
ների կառավարիչը կարգադրել է վազ-
ներ տալ:

— Քաղ. վարչութիւնը մի յայտնի
Ֆիրմայի պատուէր է տուել 35 վազօն
շաքար, 248,500 ռուբլու: Եթէ այդ շա-
քարը, որի շուտ ստացելու մասին կար-
գադրութիւն է արւած, ստացւի մինչև
մայիսի 20-ը, այն ժամանակ քաղաքը
հնարաւորութիւն կունենայ ծախելու
այն սակագնից, անգամ եղած գներից,
ցած գնով:

ՄԵՐ ԹՂԹԵԿԻՑՆԵՐԸ

ՄԵԾԱՊԱՏԻԻ ՄՈՒՐԱՑԿԱՆՆԵՐԸ

Գորիս. 4 մայիսի

Գաղտնիք չէ, որ մեր դպրոցների
մեծամասնութիւնը իր գոյութիւնը մի
կերպ քաշ է տալիս շնորհիւ հայ բա-
րերարի: Զը լինէին բարերարների նը-
պաստները, թերեւ այսօր մենք ունե-
նայինք աւելի քիչ թուով դպրոցներ: Սա
ճամարութիւն է, որքան և ցաւալի,
բայց պարզ ամենքի համար: Մի բան
միայն լաւ չէ գիտակցւած մեր դպրո-
ցավար շրջաններում, թէ բարոյական
որպիսի գիւղացիների գնով ենք պահպա-
նում հայ դպրոցի գոյութիւնը՝ նրա
վրայ յառած պահելով հայ «մեծատան»
— երկւայ չարչու-ողորմած հայեացքը:

Այո, թանգ, շատ թանգ փրկանք են
պահանջում հայ բարերարները իրենց
մատուցած ծառայութեան համար և
ոչ միայն բարերարները, այլև նրանց
«եօթը պրտը»:

Ով երբեք չէ պաշտօնավարել է այս-
պէս ասած «բարերարի դպրոցում»,
մանաւանդ գիւղական միջավայրում,
անշուշտ, զգացած կը լինի խղիղով
միջնորդի ողջ ծանրութիւնը... Դպրո-
ցական կիսանքի բոլոր խնդիրներում,
մինչև իսկ մանկավարժական խնդիր-
ներում, անտանկիւթեան չափ զգալի
են դառնում բարերարի թանգագին
հարազատների՝ անտեղի միջամտու-
թիւնները, հանգիւժ... սպառնալիք-
ներով: Մի քանի պրոջ նպատիկ ստա-
ցումը միշտ ուղեկցւում է բարերարի
նօտացիայով, մի նպատ, որ շատ ան-
գամ մոռացւում է և յիշուում անվերջ
աղերսանքներով լի գրադրութիւնից
յետոյ. Եւ այդ ձանձրալի դրութիւն-
ների ճակատն ամեն անգամ պիտի
զարդարւած լինի... «դպրոցիս հիմնա-
դիր և բարերար» բառերով, իսկ այնու-
հետ անսպառ շնորհակալութիւններ պի-
տի օփռեն մամուլի էջերում... Ով չէ
համակերպւում այս պահանջներին, նա
«ըմբոստ է, անյուսալի» և դպրոցական
այդպիսի գործչի վրայ՝ առատու-

թեան եղջիւրից թափուած են «բոլոր բարեքները»:

Դժբախտաբար, մեր իրականութեան մէջ, այդպիսի «բոլորստեղծութիւն» դեռ չկայ: Իսկ ճշդ մեծամասնութիւնը կազմած է չղեկ էլի աշխարհի տիպարներէն, որոնց «բարոյական նորմաները» շատ առանձնական են և ըստ ամենայնի յանգում են «գործնականին», որոնք չեղած տեղից անգամ, պատրաստ են բարեբարիկներին մի ամբողջ սերիա ստեղծել, միայն թէ ոտնկէի հարցը փակել:

Այս տեսակէտով առանձնայատուկ ուշադրութեան արժանի է Գորիսի ծրարական դպրոցի վարչութիւնը, իր աւագ ուսուցչով Պ. Յակոբ Յանլարեանը կարծէք երգել է Գորիսում ոչ մի մեռեալ բաց չը թողնել, առանց մի բան քաշելու: Ապրիլի 28-ին, երբ շարժութիւն, պ. Յանլարեանը, դադարեցնելով պարագայութիւնները բոլոր դասարաններում, իր խմբով, աշակերտ-աշակերտուհիներով, սուր-փառք բարեհաճել էր եկեղեցի, պատելու ոմն տիկին Մինասեանի յուղարկւողութեան սգահանգէսը, որովհետև վերջինիս կտակական արարք խոստացել էր 30 ուրբի ծրարական դպրոցին... Սա մի այնպիսի փառաւոր մուրացկանութիւն է, որից դէնը, կարծես, այլևս անցնելու տեղ չը կայ:

Չը գիտեմ այժմ ինչպէս, բայց իմ աշակերտութեան ժամանակ, յիշում եմ, դպրոցի երգեցիկ խումբը նման դէպքերում, լի օրերը նաև, ուղարկում էին երգելու պատարագին, բայց երբեք եկեղեցի չէին տանում ամբողջ դպրոցը, ինչպէս վարում է «նոր մանկավարժ» պ. Յանլարեանը, իր ոտնկէի դրստելու համար... Բայց այդ դէպքում, աւելի հետևողական լինելու համար, պ. աւագ ուսուցիչը պէտք է որ իր սաներով «չուք տար» նաև քելեխին, թերևս մի բան էլ այդ առթիւ կարելի լինէր պոկ տալ...

Չէ, պէտք է խոստովանել, որ շատ է առաջ գնացել իր մանկավարժութեան մէջ պ. աւագ ուսուցիչը, վաճառքի հանելով մի ամբողջ դպրոց, որը առանց այն էլ շատ է անփառունակ:

Թերևս պ. Յանլարեանը մէջ բերէ հոգաբարձական կարգադրութիւնը... Բայց չէ որ Գորիսի հոգաբարձութիւնը կարող է դպրոցի բարոյականի նկատմամբ շատ էլ փափկանկատ չլինել, որովհետև դա քղիւմ է գիտակցութիւնից, որի ներկայութիւնը պնդել կարող ենք: Ինչ էլ որ լինի նմանօրինակ կարգադրութեան հանդէպ պ. աւագ ուսուցչի մէջ պիտի խօսէր մանկավարժն և ոչ հլու կամակատարը...

Զպիտի մոռանալ, որ մի օր վերջապէս կը հասունանայ խեղճ դպրոցականի գիտակցութիւնը և նա անէժքով կը յիշէ իր այն դաստիարակին, որը իրեն փոխանակ դէպի գիտութիւն առաջնորդելու, դիակներին յետևից է քաշքշելու...

Մեք. Նսայիան

Պ Ե Տ Ե Բ Ե Չ Մ

Բախ. (Սեպ. քղրակցից)
Մայիսի 6-ին վերցրւած է վանը:

ՀԵՌԵՐԻՆԵՐ

(Պետ. Տն. գործ.)

ԳԵՐԵՐԵՆԶՈՐԸ ԲԵՐԵՆԵՏԵՐԻ ԲԵՆԵԿԻՍ
Շապիի շրջանում մայիսի 4 և 5
շարունակուած էին մասնաւոր կը-

ռիւներ կուրչանի-Բօսիէնի-Ենրա-գօյա ճակատի վրայ վերջին գիւղում մեր զօրքերը գրաւեցին թըշնամու մի քանի դիրքեր:

Վերին Վիսլայի ձախ ափերի շրջանում և ամբողջ գալիցիական ճակատի վրայ կուրչ շարունակուած էր, որ մայիսի 4-ին շատ տեղերում ահագին տարածութեան էր հասնում: Օպատովի շրջանում թշնամական զօրասիւնները մեր ճնշման տակ մայիսի 4-ին շտապով յետ նահանջեցին դէպի Իվանիսկու հալածելով մերոնցից: Տարնօրրօժեգ-Բազմանդու ճակատի վրայ և ներքին Սանի կողմերում մենք յաջողութեամբ կանգնեցրել ենք թշնամուն: Ենթադրուած էր թշնամուն թշնամուն յաջողեց ամբանալ Սանի աջ ափում, իսկ Ենթադրուած հարաւ մենք պահում ենք մեր ձեռքին այդ երկու ափերը: Պերեմիշլի ումբակոծումը շարունակուած է Պերեմիշլի և Դենեստրի մեծ ճանճի մէջ և եղած տարածութեան վրայ մենք յաջող յետ վանեցինք թշնամու նոր յարձակումները:

Բիստրիցայի վերին հոսանքում նմանապէս Դենեստրի և Կալոմէրա քաղաքների մօտ թշնամին հիւժւած լինելով նախորդ օրերի անյաջողութիւններից գրաւորական դիրք էր պահում: Այս ճակատում մենք ձեռք ենք բերում նոր յաջողութիւններ. գերիների և ռազմական աւարի քանակն անդադար աւելանում է:

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԲԱՆԱԿԻ ՇՏԱՖԻՑ

Օլթիի ուղղութեամբ թիւրքերի փորձերը առաջ խաղալ դէպի Կիսագին գիւղի մօտ գտնւած բարձրունքները յետ են մղւած և թիւրքերը շարունակ են դէպի հարաւ:

Մեր զօրքերը գրաւեցին Արճէշ քաղաքը Վանա ծովի հիւսիսային ափում:

Միւս ուղղութիւններում անփոփոխ է:

Մարտի 5-ին Օլթիի ուղղութեամբ մեր զօրամասերը մի փոքր առաջ անցան դէպի հարաւ գրաւելով ԶախարԲաբասի և Կօճուս բարձրունքները:

Մեկագլերի ուղղութեամբ մեր առաջապահ զօրամասերը թեթեւ ընդհարում ունեցան թիւրքերի հետ Կօպլիկի մօտ Մեկագլերից արևմուտք:

Վանի ուղղութեամբ թիւրքերը յետ են վանւած Խանաօրի բարձրականդակից դէպի Դէք:

Միւս ուղղութիւններում անփոփոխ է:

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— Կ. Տ.՝ Կ. հաղորդում են. Ուրմիայից շարունակուած են տեղեկութիւններ գալ, որ թիւրք զօրքերը նորանոր օգնութիւններ են ստանում:

Այս անգամ թշնամին աւելի լաւ է պատրաստուած, քան ապրիլի ժամանակ. ների ժամանակ. թիւրքն աւելի լաւ է կազմակերպւած և օժտւած է բազմաթիւ թնդանօթներով: Պարզել է, որ թշնամու զօրքերի մի մասն ուղարկւած է Սուչբուլ-յաղի կողմը, որից պէտք է եզրակացնել, որ նրանք ծրագրում են երկրորդ անգամ արշաւել Թաւրիզի վրայ Ումիայի ճիւղի արեւելեան ափերով, Միանդաբի և Մարաղայի վրայով: Իհարկէ, այս տեսակ արշաւադարձումն ոչ այնքան ռազմագիտական, որքան քաղաքական նշանակութիւն ունի, այն է որոշ ազդեցութիւն անել պարսիկների տատանող դրամադրութեան վրայ:

— Ուրմիայից նոյն լրագրին հաղորդում են, որ քաղաքում և գաւառում սաստիկ տարածւած է տիֆը: Այդ տարափոխիկ հիւանդութեան դէմ մաքառելու մեծ կռնդ են գործադրում ամերիկական միսիօնարութեան անդամները. նրանց հիմնարկութեան մէջ պատասխարւած են մի քանի հարիւր տիֆով հիւանդներ. հիւանդացի են նոյն իսկ միսիօնարութեան գրեթէ բոլոր անդամները աւագ բժշկի գլխաւորութեամբ: Մի բժիշկ և մի միսիօնարուհի արդէն վախճանել են տիֆից:

Մեր զօրքերը շարունակում են կուով առաջ գնալ, ինչպէս գրում է «Կ. Տ.», պարսկա-թիւրքական սահմաններում: Թիւրքիայի քիւրդ գիւղերում տիֆը մեծ աւերածութիւններ է անում: Վանի վիլայէթում քիւրդերը կոտորել են նաև եղիզներին: Եղիզներից կազմած համիդական ալայը, որ գտնւում էր Զանգիր-աղայի հրամանատարութեան ներքոյ, կազմալուծ է արւած, իսկ Զանգիր խանն էլ սպանւած է թիւրքերի ձեռքով, իբր թէ դաւաճանութեան համար:

— Պաշտօնական տեղեկութիւնների համաձայն թիւրք զօրքերը մեծ ջարդ են կրել Սօր քիւրդի ուղղութեամբ և յետ են շարունակ դէպի Արճէշ:

— «Կ. Տ.»-ում կարդում ենք. «Դիւմանի մօտ ջարդակուց յետոյ, թիւրքերը կենտրոնանում են Ուրմիայում և Սամոյում: Այս անգամ այստեղ կենտրոնացած են անհամեմատ խոշոր ոյժեր, քան ապրիլին էր, Սոյի վրայ յարձակելու ժամանակ: Միայն ասկեարների թիւը 20,000 է, թէև նրանց մի մասը կազմւած է քիւրդերից, որոնց շտապով վարժեցրել են և ասկեարի զգեստ հագցրել: Բացի կանոնաւոր զօրքերից գէնքի են կանչւած բազմաթիւ քիւրդեր: Իւրաքանչիւր քիւրդական ցեղի պարագլից պահանջւում է հայ-

թայթել 500 ձիաւոր, 1000 պուդ ալիւր, 30 պուդ իւղ և 30 պուդ բրինձ: Այդ ամենը ուղարկւում է Ուրմիա: Ուրմիայում թիւրքերը հաստատել են բաւական լաւ կահաւորւած հիւանդանոց, ուր աշխատում են բացի թիւրք, նաև գերմանացի բժիշկներ: Քաղաքում յայտարարւած է պաշարողական դրութիւն:

Խմբ. հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой.

ԸՆԴԲՈՂԿԵՍԵՆ ԵՐԿԵԹՈՂԻ

(Ժամերը տեղական են)

Մեկնում է ԵՐԿԵԹԻՑ.

դէպի Բազու.

արագընթաց № 6 . . . 6 ժ. երեկ.
փոստատար № 4 . . . 4 ժ. գիշ.

դէպի Թիֆլիս.

արագընթաց № 5 . . . 2 ժ. ցեր.
փոստատար № 3 . . . 3 ժ. գիշ.

հասնում է Թիֆլիս

արագընթաց № 5 7 ժ. 41 ր. երեկ.
փոստատար № 3 12 ժ. 54 ր. երեկ.

Денежный отчетъ за апрѣль 1915 г.

Шушинскаго отдѣла Общества повсемѣстной помощи пострадавшимъ на войнѣ солдатамъ и ихъ семьямъ, состоящаго подъ ВЫСОЧАЙШИМЪ ЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА покровительствомъ.

П Р И Х О Д Ъ

Осталось къ 1-му апр. 5412 р. 14 к.
Въ апрѣлѣ поступило:

2) Пожертвованій . . . 107 р. 82 к.
Итого въ апрѣлѣ 107 р. 82 к.
Итого съ ост. за 1914 г. 5519 р. 96 к.
Израсходовано въ апрѣлѣ 355 р. 96 к.
перечисл. 10% . . . 10 р. 78 к.
Остат. къ 1-му мая . . . 5174 р. 78 к.

Изъ нихъ:

По книж. сберег. кассы 4900 р. — к.
На рукахъ у казначея . . . 274 р. 78 к.

Р А С Х О Д Ъ

Выдано един. пособій 5 л. 27 р. — к.
„ ежем. пособій 79 л. 255 р. — к.
Вознаграждение писаря . . . 10 р. — к.
Уплочено въ типографію 52 р. — к.
Случайные расходы . . . 1 р. 18 к.
отчисл. въ запасн. кап. . . 10 р. 78 к.
Итого . . . 355 р. 96 к.

За Предсѣд. Прав. Мехмандаровъ.
Казначей Н. Ярамышевъ.

Հ Բ Ե Ի Է Բ

Ղարաբաղի թեմի կառավարիչ Բարձրապատիւ Տ. Զաւէն վարդապետի-առաջադրութեան համաձայն քաղաքիս Ագուլեաց ս. Աստուածածին Մայր եկեղեցու իրաւասու ծխականները ներկայ մայիսի 10-ին՝ կիրակի օրը, առաւօտեան ժամը 12-ին հրաւիրուած են ծխական, ժողովի՝ ընտրելու նոյն եկեղեցու հոգաբարձական կազմից պակասող երկու անդամ: Առաջին անգամ ժողովը չկայանալու դէպքում, երկրորդ և վերջին ժողովը կը լինի մայիսի 17, կիրակի օրը, անկախ ժողովականների քանակութիւնից:

Շուշի քաղաքի Հայոց եկեղ. Գործակալ Յարութիւն ա. ֆ. Վարդապետեան

Շուշու բայօնի Զեմակի Ագրօնումը որոնում է գիւղական կեանքին ծանօթ մի անձնաւորութիւն

ԳԻԻՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԿԱՏԱՐԻ

(ստորոտի)

պաշտօնի համար: Տարեկան ոոճիկ—600 ռուբլի, և ճանապարհածախս—150 ռ. Քնդիւր իրենց առաջադրած ծառայութեան տեղեկութիւնների հետ միասին ուղարկել յանձնարարական նամակով (заказнымъ письмомъ) մինչև առաջիկայ յունիսի 1-ը, ր. Ханкенды, Шушинскому Районному Земскому Агроному.